rült, ugyanis Felsőváros, a mai szalámigyárnál kíséreltek meg dereglyékkel átkelni. De nem ismerték a Tisza áramlását: a víz a vár alatt visszavetette őket. Második próbálkozásra az osztrákok pontonhidat emeltek. Az osztrák utászok gyorsan elkészültek a híddal. A part védelmét csak néhány magyar üteg szolgálta a mai strand területén. Ezeket azonban a Tisza kanyarulata miatt kereszttűz alá vették ágyúikkal a klinikák magasságában is partraszállt osztrákok. A honvédek hősiesen védekeztek, a sebesültek között volt Jordán Zsigmond kapitány, Bem unokaöccse is, aki a védelmet irányította. Dembinski későn küldött erősítést, s a segítségül jövő zászlóaljak Újszeged határát sem érték el, amikor az osztrákok már felfejlődtek. Ha akkor egy nagyobb erővel megpróbált volna támadást indítani, feltehetőleg kiszoríthatta volna az osztrákokat Újszegedről.

● ***Magyar ellentámadás mégis volt ezen az éjszakán.***

– Dembinski ezzel is sokáig habozott. Lázár Vilmos, a későbbi aradi vértanú hosszasan unszolta, hogy engedje őt rohamra. Dembinski végül bele is egyezett, de elkövetett még egy hibát: elfelejtette leromboltatni azt a földsáncot, amelyet annak idején a szegediek a szerbek betörése ellen a mai Bal fasor-Közép fasor sarok és a Vedres utca-Csanádi utca sarok között építettek. Így az átkelő osztrákok kész állásokba vonulhattak. Ezt próbálták aztán megrohamozni éjszaka a magyar csapatok. De itt is hiba történt; egy gyakorlottabb zászlóalj indult előre és a sötétben, a magas kukoricásban ezt egy újonc zászlóalj követte. Az újoncok az első puskadörrenésre megijedtek, és elkezdtek összevissza lövöldözni az előttük járók hátában. A támadás teljesen felbomlott. Az osztrákok csak úgy jegyzik meg, hogy egy kisebb csetepaté keletkezett; alig találtam erre utaló megjegyzést az osztrák visszaemlékezésekben. Haynau a következő napon csapatai döntő részét átszállította. Augusztus 4-én még mindig azt várta, hogy szárnycsapatai át tudjanak kelni a Tiszán. Ez Makónál nem sikerült, Magyarkanizsánál viszont augusztus 5-én Ramberg megtörte a hősies ellenállást tanusító Guyon-szárnyat.

Védtelen az erdő

● ***Ekkor döntötte el Dembinski, hogy visszavonul, de máig vitatott módon nem a Kossuthtal megbeszélt irányt választotta.***

A magyarkanizsai átkelés ütközete, amelyben Guyon tábornok csapatai kénytelenek meghátrálni

– Reggel elindította az ágyú- és lőszertartalékot, de nem Arad felé, ahogyan Kossuth-tal megegyezett, hanem Temesvár irányába. Emlékirataiban ezt úgy próbálja tisztázni, hogy ő mindig is Temesvárt részesítette előnyben. Aradra a Maros jobb partján vezet az út, Makónál át kell kelni. Augusztus 4-én azonban Makó az osztrákoké lett, s így a Maros bal partján csak kerülőút vezetett. Görgey már jelezte, hogy augusztus 9. körül Aradra érkezik, s ekkorra Dembinski is odaérhetett volna, s így megtörtént volna az összpontosítás. Csak találgatni lehet, hogy mi az, ami Dembinskit Temesvár felé vitte. Az egyik ok talán az, hogy Dembinski és Görgey rossz viszonyban voltak. Görgey tehetségtelen katonának tartotta a lengyelt, aki pedig féltékeny volt a másikra. Kossuthnak is fenntartásai voltak Görgey hadvezetői elgondolásaival szemben. Másfelől Dembinski talán úgy ítélte meg: a török határ Temesvárhoz közelebb van, mint Aradhoz. Mint katonaember tisztán láthatta, hogy a hadihelyzet rendkívül kritikus. Dembinski harcolt az oroszok ellen az 1831-es felkelésben, ismerte őket. Tudta, hogy az orosz cár, ha küld, annyi katonát küld, hogy fel se merüljön a vereség esélye. Az egyesített osztrák-orosz sereggel szemben a magyar csapatoknak nem sok esélye lehetett, s Dembinski esetleg gondolt arra, hogy el kell hagynia Magyarországot. De senki se gondolja róla, hogy gyáva volt; ezt a csatában tanusított magatartása jól cáfolja. Hadászatilag a Temesvár felé vonulás mindenesetre nem volt logikus, ugyanis a város, amelyet Vécsey tábornok egy magyar sereg élén hosszabb ideje ostromolt, osztrák megszállás alatt állt. Ugyanakkor Aradon egyesíteni lehetett volna Dembinski és Görgey seregét.

● ***Visszavonulás közben azonban mégis megütköztek a támadni próbáló osztrákokkal.***

– Dembinski e visszavonulást is a maga halogatós módján rendelte el. Kiosztatta a katonáknak a tűzifát és a húst, azzal, hogy ebéd után lesz a visszavonulás. Eközben az ágyúk egy részét és a lőszertartalékot útnak indította, de a töltésbe ásott lövegeket meghagyta. Amikor Haynau kora délután elszánta magát, hogy támad, a magyar oldalon kevésnek bizonyult a lőszer. A tüzérek két ágyúhoz hordták össze a lőszert, hogy legalább azokkal folyamatosan tudjanak tüzelni. Haynau kezdetben nem merte szembetámadni a Kamaratöltést, ezért gyalogos és lovas csapategységeket indított el a töltés déli végéhez, hogy azt megkerülve támadjanak. Dembinski emlékirataiban elismeri, hogy a Kamaratöltés déli részét és a szentiványi erdőt szabadon hagyta. Amikor távcsövén észrevette, hogy az ellenség arra tart, a déli oldalon felvonultatta Dessewfy Arisztid lovasságát, hogy megóvja a Szőreg alatt álló gyalogságot egy esetleges bekerítéstől. A két lovasság a töltés és Szentiványi között ütközött meg. Amíg a csata tartott, Dembinski egyre gyorsabban vonta ki csapatait Deszk és Szőreg irányában. A Dessewfy-féle lovasság szerencsére állta a sarat. Ha őket átütötték volna, akkor a magyar sereget sikerül bekeríteni és rendetlen futássá változott volna a visszavonulás. A könnyűlovasság áldozatok árán, de megállította az osztrákokat. Itt zajlott a csata legjelentősebb momentuma, és véleményem szerint itt estek el a legtöbben, Szentiványi és a Kamaratöltés között. Ahogy a gyalogságot kivonták, a lovasok úgy vonultak vissza, és Haynau úgy vette át a terepet.

Világos felé

● ***Eszerint nem is volt esély a csata megfordítására?***

– Talán lehetett volna egy esély, ha a magyarok felfigyelnek arra, hogy Haynau gyalogsági fedezet nélkül előreküldött 99 ágyút. A lövegek 300–400 méter távolságra félkörben álltak fel a megritkult magyar ágyúsor előtt a Kamaratöltés újszegedi oldalán. A hadtörténészek itt láttak némi esélyt a fordításra. Dessewfynek ugyanis volt még lovassága, amellyel oldalról megtámadhatta volna a fedezet nélküli osztrák ágyúkat, s ezeket megfordítva az ellenség gyalogos főerejének szegezhette volna. Ez azonban csak elmélet. Délután 5 óra körül Haynau megindította a frontális támadást a töltés ellen. A magyar honvédek ki sem tudtak bújni a töltés mögül, olyan erős volt az össztűz. Gyalogsági harc csupán a töltés hajlatánál, a mai Traktor és Thököly utcák találkozása körül bontakozott ki rövid időre. A magyar seregek rendben visszavonultak. Mire az első osztrák felért a töltésre, magyar katonát már nemigen látott ott. Dembinski, becsületére legyen mondva, utolsónak hagyta el a csatateret, s ekkor az ellenség annyira közel volt, hogy a töltést elérő osztrák vadászok sortüze kilőtte a tábornok lovát. Ez is mutatja: gyávaságot nem lehet feltételezni róla.

● ***Mennyien haltak meg a szőregi csatában? Tudjuk-e, hol vannak eltemetve?***

– Az osztrák oldalon négy főtiszt megsebesült, de alig számoltak be elesett katonákról. Viszont Ramming Wilhelm, Haynau vezérkari főnöke arról tudósít, hogy mintegy 600 magyar esett el a csatában. Ez túlzásnak tűnik, és feltehető, hogy a halottak egy része osztrák volt. A csata súlypontja a lovassági ütközet helyszínén volt, itt lehetett a legtöbb halott. De azt, hogy hol van eltemetve a 600 katona, azt ma sem tudjuk. Az osztrákok ebben az időben már elővigyázatosan temettek, hogy megelőzzék az emlékhelyek kialakulását. Nem a szegedi lakosságot vezényelték ki a sírok megásására, hanem feltehetőleg saját katonáik ásták a sírokat. Az elesetteket jeltelen sírokba temették. Tudván, hogy a csatának este 8 óra körül lett vége, és Haynau már másnap indult tovább, valószínűnek tűnik, hogy azokon a helyeken, ahol a legtöbben elestek, a helyszínen ástak tömegsírt az éjszaka folyamán. A tömegsírokat Reizner János a Kamaratöltés lábánál jelöli meg. Nekem azonban nem tűnik valószínűnek, hogy egy augusztusi forró éjszakán többszáz méterre elszállították volna a halottakat. A csata legvéresebb, lovassági része Szentiványi és a Kamaratöltés közötti mezőn volt, és meggyőződésem szerint ezen a mai szántóföldön kellene keresni a csata tömegsírjait.

● ***Szeged után hamarosan a szabadságharc is elveszett...***

– Gerstner József tábornok, Szeged városparancsnoka már másnap statáriumot hirdetett. Megkezdte a Kossuth-bankók begyűjtését, leváltotta a városi tanácsot, hajtóvadászatot indított a köztisztviselők ellen és a zsidó hitközségre külön adót vetett ki a szabadságharc támogatása miatt. Megkezdődött a megtorlás. Az elvonuló magyar csapatok pedig augusztus 9-én Temesvárnál újabb vereséget szenvedtek. Görgeynek nem volt esélye, hogy Aradról Temesvárig érjen; Világosnál letette a fegyvert. Akkorra már a magyar hadsereg a sok visszavonulás miatt demoralizálódott. Hiányzott az a lelkesedés, amellyel a tavaszi hadjárat idején egy jóval kisebb és felszereltségében is alulmaradó magyar sereg tönkre tudta verni a császáriakat.

Panek Sándor

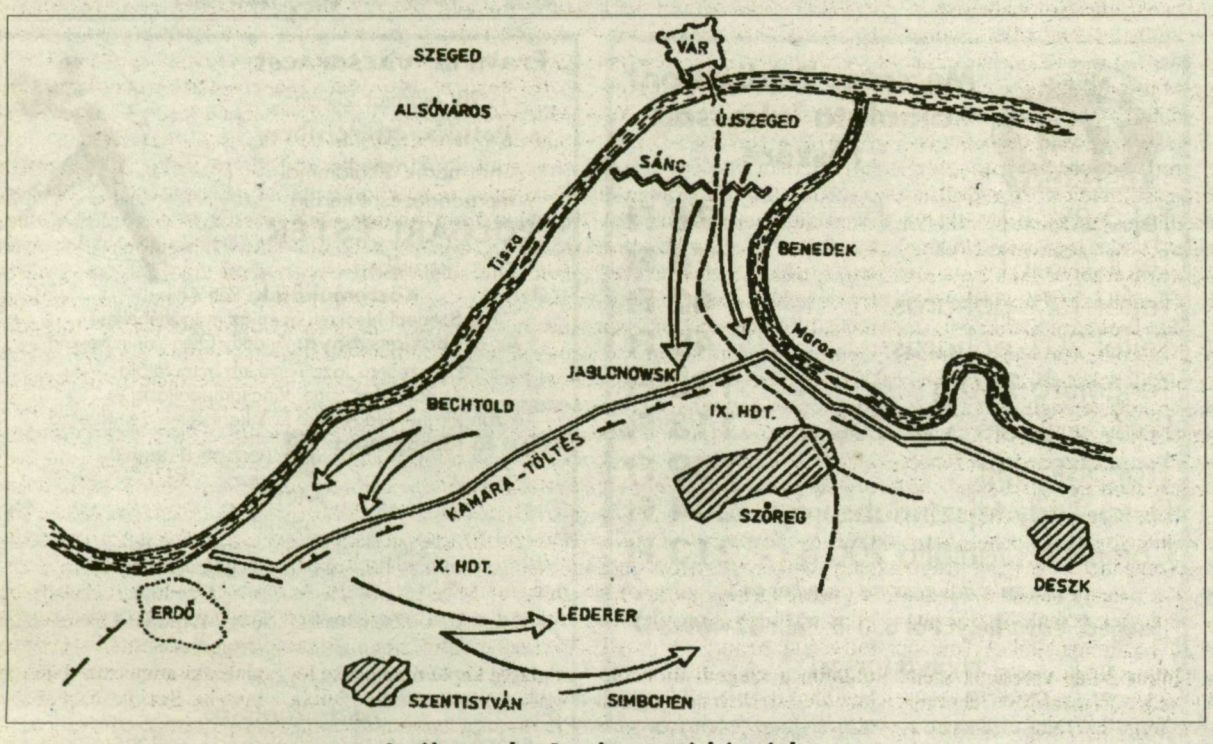

Az újszeged-szőregi csata térképvázlata

Vallomások a szőregi harcokról

(Folytatás a 10. oldalról.)

(Dembinski Henrik az esti ellentámadásról.)

„Este felé a jobbszárny parancsnoka Lázár alezredes jött hozzám jelenteni, hogy az est beálltával támadást intézhessen hadosztályával az ellenség azon része ellen, amely átkelt a Tisza bal partjára s melyet egy véletlen megrohanás által a Tiszába lehetne ugrasztani. Igaz, hogy a nap folyamán csak jelentéktelen haderőt szállíthatott át az ellen, de mivel csapataink hangulatából nem reméltem elegendő erélyességet, így a megrohanásnak ellene nyilatkoztam. De Lázár ezredes egy vele jött őrnagy által támogatva kinyilatkozta, hogy a csapatok magok óhajtják az összeütközést s erre az engedelmet óhajtva várják. Ez rábírt, hogy a tervbe beleegyezzem. A támadó oszlopok azonnal rendbe állottak s az est beálltával mozgásba hozattak. Én és Mészáros a jobbik szárnyról néztük az ütközet menetét. Igen rövid ideig tartott az. A magyar gyalogság már az első üdvlövések után futásnak eredt."

Augusztus 4., szombat

(Matolay Etele honvéd főhadnagy visszaemlékezései.)

„A reggeli sűrű ágyúzás alatt Rosti vadász őrnagy kérte alezredesünket, hogy engedjen neki hátrább vonulnia, mert csapatai kereszttűznek vannak kitéve; mely kívánságon megbosszankodván alezredesünk, alkalmat vett magának némi czélzással megjegyezni, hogy őrnagy úr valahányszor városhoz érünk, sietett aranyos egyenruháját fölvenni és szabadságot kérni magának, hogy a városba mehessen, most pedig – habár elég melege van – közvadász köpönyegébe bújik, hogy az ellenség ne ösmerjen rá... mire ő neheztelve kijelenté, hogy ezért panaszt tesz a tábornoknál."

Augusztus 5., vasárnap

(Lázár Vilmos alezredes, későbbi aradi vértanú a szentiványi erdő felől megindult osztrák támadásról.)

„Minden a visszavonulásra mutatott és a csata mégis elfogadtatott. A bal szárnynál lévő erdőbe ebbeli figyelmeztetések dacára, megszálló csapat nem küldetett. Az ellenség mozgása mindinkább élénkebb lett. Három ebbeli jelentésemre Dembinskitől semmi intézkedést nem nyertem."

(Matolay Etele visszaemlékezése.)

„Vagy egy óra múlva [ti. délután 2 órakor] az ellenségnél észrevett mozgás parancsnokom előtt még gyanúsabbnak tűnt fel, a közbevetett tengeri vetések miatt az tisztán kivehető nem volt. Parancsnokom szükségesnek látta ismét jelentést tenni a faluban tartózkodó főparancsnoknak, aki azonban a beküldött nyargonczát csakhogy meg nem dorgálta, hogy hagyjanak neki békit illy haszontalan jelentésekkel, neki dolga van."

(Dembinski az általános osztrák támadásról.)

Csakhamar 80 ágyúból álló vonal képződött a gáttal szemben – iszonyú golyózáporral halmozva el az utóbbit. A legénység ugyan védve volt a vastag töltés által, hanem annál érzékenyebben szenvedtek a háttérben álló ágyúfogatok a targonczákkal; számtalan ló öletett meg s csak a legnagyobb szigor volt képes maradásra bírni a kocsis legénységet. Én a gáttal párhuzamosan akartam felállítani a fogatokat; azonban ez ismét rendetlenséget okozott a gyalogság soraiban, úgyhogy a targonczákat az előbbi helyzetökben kellett meghagynom."

(Matolay az általános osztrák támadásról.)

„Végre 5 óra tájban kifejlik a tengeri vetések közül csatarendben az ellenség temérdek ágyúval (a Benedek és a Jablonowsky dandár 150 ágyúval) tüzérségét félkörbe állítja, és összpontosított (concentrikus) tüzelést nyit meg. Ekkor jelt adat a parancsnokom is a jobbszárnyas hatfontosokkal tüzelésre. Dembinski is kijön a faluból és felállt céltáblának a többször említett töltésre."

(Lázár Vilmos a tüzérségi párbajról.)

„A marosparti üteg megfutott – 40 ágyú 180 ellen. A tüzéreink jól lőttek, de ekkor jelentik, hogy a lőszer fogytán. Dembinskihez ugratok, hogy küldjön a tartalékból, de azt a választ kapom, hogy a lőszertartalékot már elküldte Bébára. Lassabban kezdek tüzeltetni. A hatfontos töltényeket azon egy ágyúhoz hordatom össze, amelyet az ütegparancsnok irányzott igen jól. Midőn ütegeink majdnem minden töltényeiket ellőtték, Dembinski visszavonulást rendelt el."

(Emerich von Thurn und Taxis kapitány visszaemlékezése.)

„Még meglehetősen messze üldöztük az ellenséget, azután egy kis helység közelében letáboroztunk (ti. Szőreg mellett) majd széles csatárláncban nyomultunk be a faluba, amelyet az ellenség már elhagyott, teljesen kiürített, csak a kocsma udvarából láttunk néhány embert gyorsan ellovagolni. Egy ellenséges tiszt viszont ott rekedt, bizonyára személyes ügyei miatt késhetett el. Udvarias szavakkal foglyommá nyilvánítottam."

(Közlöny a szőregi csatáról.)

„Dembinski altábornagy olly állomást vevén, amelyből az ellenség erejének nagy tömegekbeni kifejlését sikerrel akadályozható augusztus 2-iki, 3-iki és 4-iki napjain, a Szegedről áttörő ellenséggel folyvást ütközött és állását mindig megtartá. Ezen ütközetben sok mások között – kiknek nevei a csaták részletesebb leírásával későbben fognak közöltetni – Altábornagy Úr különösen kiemeli Jordan Zsigmond mérnök századost, ki az ellenségnek a Tiszán áttörését 24 óráig lehetetlenné tette, s ha meg nem sebesül, s emiatt serege néhány percig vezénylő nélkül nem marad, az ellenség a Tisza innenső partján egy lépést sem nyomulhatott volna előre. Továbbá méltányoló dícsérettel említik az élők között Lázár ezredest és Katona őrnagyot, a hazáért dicsően elvérzett hősök között pedig Rohman őrnagyot, kinek özvegyéről hálásan gondoskodni a kormány kötelességének ismerendi. (...)"

(Az idézett dokumentumok dr. Vass László: Szeged, három hét a szabadságharc történetéből ctmű könyvéből valók.)